

Az északi denevér (*Eptesicus nilssonii* (Keyserling et Blasius, 1839) első hazai előfordulása

First record of the Northern bat (*Eptesicus nilssonii*) in Hungary

PAULOVICS PÉTER

H-6726 Szeged, Fő fasor 164-166.

ABSTRACT: Southern border of the distribution range of the northern bat (*Eptesicus nilssonii*) just reaches the northern border of Hungary so this bat species is one of the rarest species in the country. Former data of its occurrence are not accepted generally. On 27 December 1997 an individual of the northern bat was wintering in a limestone cave situated near Szentgál (UTM: YN02), in Bakony Mts. western part of Hungary. The single specimen was in deep torpor, its long hairs on the back had silver tip so it may have been a young (subadult) animal. This occurrence is out of the known area of the species. The bat may have been come from the Alps or the Carpathians as well. This record documented with photos is the only evidence at this time for the appearance of this species in Hungary.

Bevezetés

Az északi denevér (*Eptesicus nilssonii*) nevéhez híven a legészakibb elterjedésű és egyben leghidegtűrőbb európai denevérfaj. Elterjedési területe egy széles sávban, nagyjából a 0 és a +10 °C-os évi izotermák között húzódik az Alpoktól a Csendes-óceán partvidékéig (TOPÁL 1969). Európában északon a sarkkört is átlépi, nagy területeken az egyetlen, még nagyobb területen (Skandináviában, a Baltikumban) a leggyakoribb denevérfaj. Dél felé nagyjából a 48. szélességi körig él (TOPÁL 1969), de az Alpok és a Kárpátok mentén délebbre is eljut, így van adata Szlovéniából (CERVENÝ & KRÝSTUFEK 1991) és Horvátországból (LANZA 1957, DULIC 1959) is. Északon a síkvidékeken is él, délen a hegyvidékekhez kötődik. Nyáron elsősorban épületekben, télen földalatti szálláshelyeken található.

A fajra vonatkozó hazai előfordulási adatok revízióját CSANÁDI végezte el, dolgozata a jelen kötetben olvasható. Következtetése szerint az eddigi előfordulási adatok egyike sem bizonyító erejű.

Módszerek

1995/96 telén végeztük az első átfogó bakonyi teelő denevér számlálást. Az akkori eredményekben, más területeken végzett hasonló munkák eredményeivel összehasonlítva, feltűnt a nagy fajgazdagság a kis egyszámok ellenére (PAULOVICS *et al.* 1996). Azóta minden télen két vagy három alkalommal végzünk számlálásokat. Ezek időpontjai mindig december vége, február eleje, illetve március eleje. Eddig több mint 40 barlangot, három bányát kerestünk fel. A jelentősebb teelőhelyeket rendszeresen átnézzük. 1995-1998 között 17 faj 4859 denevéregyedét regisztráltuk.

Eredmények

1997. december 27-én ellenőriztük a Szentgál melletti Tűzköveshegyi-barlangot, mely a vasúti megállóhely közelében, felhagyott kőfejtőben nyílik (UTM: YN02B3). Két bejárata addigra már ráccsal volt lezárva, ugyanis a barlang a Bakony egyik legjelentősebb teletlőhelye. Az egyik bejárat egy szűk, viszonylag rövid és hideg járatba vezet, végén omladékkal, melyen felmászva annak az aknának a tetejéhez jutunk, amelyik összeköti a járatot a nagy teremmel. A másik bejárat közvetlenül a denevérek által kedveltebb, kissé melegebb nagy terembe vezet.

A barlang hideg járatának ellenőrzésekor a bejáratától kb. 8 m-re, 1 m-es magasságban szabadon függeszkedve egy északi denevérré találtunk.

Diszkusszió

Az állat mélyen aludt, a lámpák fénye sem zavarta. 24 óra leforgása alatt kb. 10 ember látta, akik közül Fehér Csabát és Somay Gergelyt kell megemlíteni, mint a leghozzáértőbbeket. Sajnos felhívásomra mások nem jelentkeztek, hogy megnézzék és azonosítsák a fajt.

1998 januárjában visszatértem a helyszínre Forrágy Csabával, és az állatról több fényképet készítettünk. Az alkarját hozzátétőlegesen tudtuk csak megmérni, ezért mérőszalaggal együtt is készítettünk képeket.

A példány leírásánál azzal kell kezdenem, hogy a feje ránézésre teljesen egyezett egy kései denevér (*Eptesicus serotinus*) fejével. Az összehasonlításra jó alkalmat kínált, hogy épp telelt a járatban egy kései denevér is. A szabad bőrfelületek színe teljesen fekete volt, a bunda is sötét, jóval sötétebb a kései denevérenél. Az állat mérete kb. egy horgasszörű denevérével egyező volt, alkarját hozzátétőleg 40 mm-nek (\pm max. 1 mm) mértük. Feltűntek a hosszú háti szőrszálak, melyeknek vége világos volt. Ez inkább ezüstös, mintsem aranyló színt kölcsönzött az állat hátának. A példány jellemzőit a faj leírásaival (TOPÁL 1969, SCHÖBER & GRIMMBERGER 1989, TRESS 1994) összevetve, nagyon valószínű, hogy ez az állat azévi fiatal volt.

A járatban telelt az északi denevérral egy időben egy kései, egy közönséges (*Myotis myotis*) és 11 példány pisze denevér (*Barbastella barbastellus*) is. Más időpontokban ebben a járatszakaszban elsősorban pisze denevéreket találtunk (7 alkalommal 10-23 közötti egyedszámban), de kései denevért (2 alkalommal 1-1 példányt), valamint hegyesorrú denevért (*Myotis blythii*) 2 alkalommal 1-1 példányt, illetve vízi (*Myotis daubentonii*) és barna hosszűfűlű (*Plecotus auritus*) denevért 1-1 alkalommal 1-1 példányt, is találtunk már. A szakirodalomban pisze és vízi denevérekkel közös helyen való teletelésével találkoztam (TRESS 1994). Ez a barlangszakasz meglehetősen hideg, télen gyakran a bejáratától 10-12 m-re is még fagyponthoz alatti a hőmérséklet. Többször találtunk itt jégcsap mellett alvó pisze denevéreket.

Már a megfigyelés napján gondolkozni kezdtünk: vajon honnan kerülhetett ide ez az északi denevér. Azt a lehetőséget, hogy állandó állománya él a Bakonyban, csak eddig még nem került kézre, kizártnak tartom. Sokkal valószínűbb, ahogy ez több bakonyi denevérfaj esetében is van (kereknyergű patkósdenevér, tavi, durvavorlájú, hosszúszárnjú denevér), hogy egy kóborló példány érte el a hegységet. Ez a mostani előfordulás mindenképpen a faj általánosan elfogadott elterjedési területén kívülre esik. STEBBINGS (1988) a európai denevérek

védelméről szóló művében terjeszkedőnek ítéli a fajt. Ezt alátámasztani látszanak a későbbi szakirodalomban is felbukkanó utalások, mely szerint a faj egyedszáma az adott területen növekszik. Csehország bizonyos területén végzett vizsgálatban határozott egyedszám növekedésről számolnak be mind a telelő állományban, mind a nyári kolóniákban, és arról is, hogy a faj olyan területeken is megjelent, ahol addig nem észlelték (CERVENÝ & BÜRGER 1990). Ugyanebben a munkában utalás van arra, hogy más területen is hasonló a helyzet. Ezt a tendenciát mutatják újabb kutatások eredményei Szlovákiában is (HORÁČEK *et al.* 1995). A türingiai állományt stagnálóknak találták (TRESS 1994). Itt újra utalok a bevezetőben említett, szintén nem régi szlovén megfigyelésre (CERVENÝ & KRÝSTUFEK 1991). A két horvátországi adat - úgy tűnik - nem általánosan elfogadott, mindkét példány múzeumi, régi gyűjtés.

Ha a fentiek tükrében a bakonyi példány eredetét latolgatnánk, én a szlovák Kárpátokból vagy az osztrák Alpokból való érkezését tartom valószínűnek. Ausztriából is van adata a fajnak (SPITZENBERGER 1986), a hazánkhoz legközelebbi szlovákiai előfordulás pedig Pozsonytól délre, a magyar határhoz 10 km-nél közelebb található (UHRIN 1995).

Összefoglalás

Az északi denevér több bizonytalan hazai adata után sikerült a fajt telelése közben megfigyelni, előfordulást fényképpel is dokumentálni. A magányos példányt 1997. december 27-én a Szentgál melletti Tűzköveshegyi-barlangban (Bakony-hegység) találtuk. A cikk áttekinti a faj európai elterjedését, taglalja az adat állatföldrajzi jelentőségét, a kóbor példány lehetséges származását, a telelés körülményeit.

Köszönetnyilvánítás: Mindenekelőtt köszönettel tartozom annak a lelkes csapatnak, akik évek óta végzik velem a Bakony telelő denevéreinek felmérését. Köszönet Forrágy Csabának, hogy nem kisebb lelkesedéssel végezte a kitűnő minőségű fotódokumentációt. Vizsgálatainkhoz a Pangea Kultúrális és Környezetvédelmi Egyesület biztosít háttérrel és keretet.

Irodalom:

- CERVENÝ, J. & KRÝSTUFEK, B. (1991): First Record of *Eptesicus nilsonii* Keyserling et Blasius, 1839 (Chiroptera, Mammalia) in Slovenia. Biol. vestn., **39**: 21-26.
- CSANÁDI, D. (in press): Bizonyítható-e hitelt érdemlően az északi denevér (*Eptesicus nilssonii* (Keyserling & Blasius, 1839)) magyarországi előfordulása? Hungarian Bat Research News, 3.
- DULIC, B. (1959): Beitrag zur Kenntnis der geographischen Verbreitung der Chiropteren Kroatiens. Glasnik Prirodnjackog Muzeja Serija B, **14**: 67-112.
- HORÁČEK, I., HANÁK, V., ZIMA, J. & CERVENÝ, J. (1995): On the bat fauna of Slovakia I. - Summer findings 1979-1992. Netopiere, **1**: 39-54.
- LANZA, B. (1957): Su alcuni chiropteri della penisola balcanica. Presenza di "Eptesicus nilssonii nilssonii" (Keyserling et Blasius, 1839) in Jugoslavia. Monitore Zoologico Italiano, **65**(1-2): 3-6.
- OHLENDORF, B. (1989): Zur Verbreitung und Biologie der Nordfledermaus, *Eptesicus*

- nilssoni (Keyserling & Blasius, 1939), in der DDR. In: Hanák et al. (eds.): European Bat Research 1987: 609-615.
- PAULOVICS, P., DOMBI, I. & FEHÉR, Cs. (1996): Téli denevérellenőrzések a Bakonyban. Denevérkutatás - Hungarian Bat Research News, **2**: 10-15.
- STEBBINGS, R. E. (1988): Conservation of European Bats. Christopher Helm, London. 246 pp.
- SCHOBER, W. & GRIMMBERGER, E. (1989): A Guide to Bats of Britain and Europe. Hamlyn, London. 222 pp.
- SPITZENBERGER, F. (1986): Die Nordfledermaus (*Eptesicus nilssoni* Keyserling & Blasius 1839) in Österreich. *Mammalia austriaca* 10 (Mammalia, Chiroptera) Ann. Naturhist. Wien, **87**: 117-130.
- TOPÁL, Gy. (1969): Chiroptera - Denevérek. In: Fauna Hungariae, XXII/2. 81 pp.
- TRESS, J. (1994): Nordfledermaus, *Eptesicus nilssoni* (Keyserling u. Blasius, 1839). In: Tress et al. (eds.): Fledermäuse in Thüringen. Naturschutz Report, **8**: 84-87.
- UHRIN, M. (1995): National report of the Slovak Republic on implementation of the Agreement on the Conservation of Bats in Europe. /unpublished report/